

הסביבון והכדורית רחל ברלב

האנס כריסטיאן אנדרסן היה סופר ומשורר דני, אשר התפרסם במיוחד בסיפורי המעשיות לילדים אותם כתב. הוא נולד באודנסה שבדנמרק, ב-2 באפריל 1805. אביו היה אדם משכיל אך עבד כסנדלר ואמו הייתה כובסת, אשר הייתה מבוגרת מבעלה בעשר שנים. האנס, בנם היחיד, היה ילד גבוה ורזה, אפו היה ארוך, ופניו חסרי חן (רק בערוב ימיו הפכו פניו לאציליים, כפי שניתן לראות בדיוקניו המופיעים בבולים). הוא אהב לתפור בגדים, לרקוד, לשיר ולהפעיל תיאטרון בובות. בשל היותו מוזר וחולמני עם דמיון רב, סבל הנער מהתנכלויות ולעג מצד הילדים אך היה בעל כוח רצון ושאיפה עזה להיות מפורסם.

האנס כריסטיאן אנדרסן

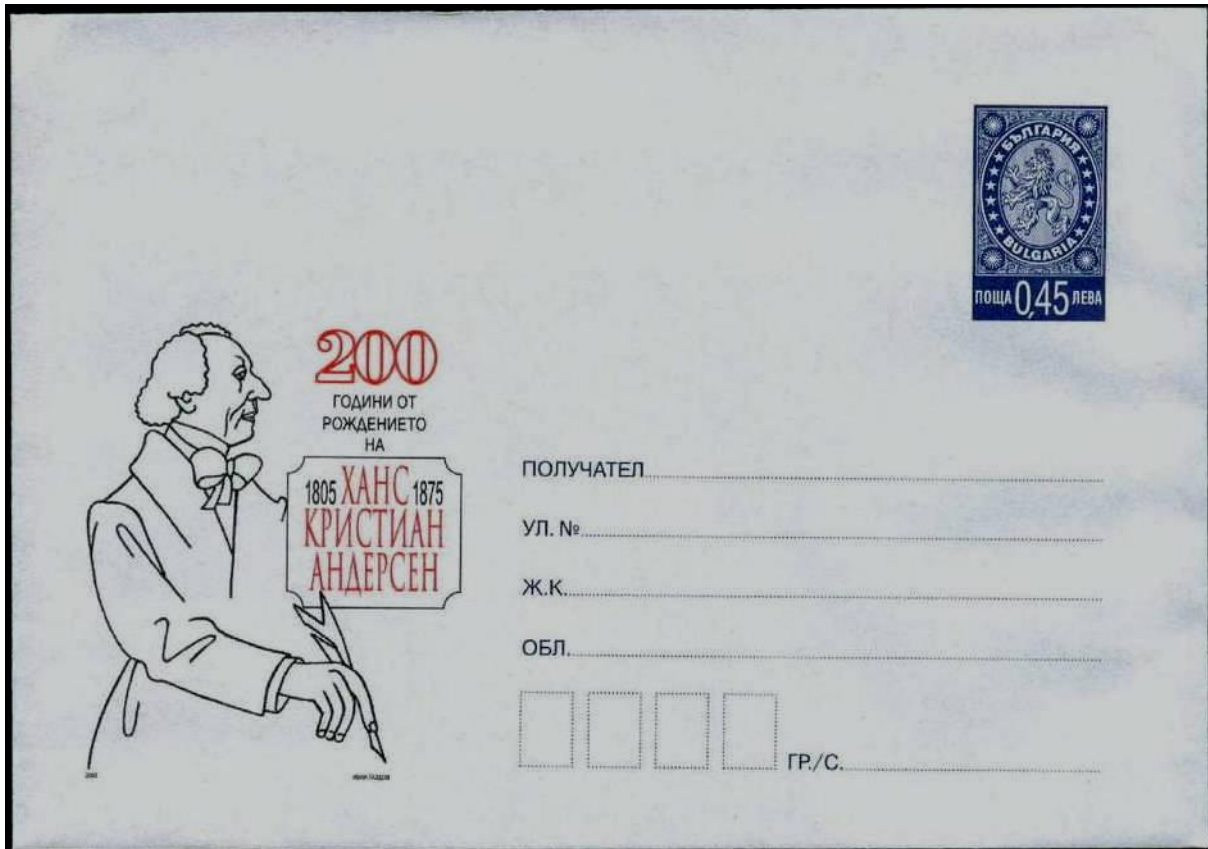
משפחת אנדרסן גרה באודנסה והייתה ענייה. מצבה הכלכלי הוחמר עם מותו של האב בשנת 1816. האנס בן ה-11 נאלץ להפסיק את לימודיו ולצאת לעבודה. כעבור שלוש שנים עזב אנדרסן את ביתו ויצא לבדו לבירת הממלכה הדנית, קופנהגן. שנים רבות של סבל, רעב והשפלה עברו עליו, עד שכישרונותיו זכו להכרה ומצבו השתנה לטובה: בגיל 17 הוא זכה למלגה ולמד יחד עם ילדים בני 12. בהמשך גם התקבל לאוניברסיטת קופנהגן והשלים שם את חינוכו. בשנת 1833 הוא זכה למלגה מטעם מלך דנמרק, וכך זכה לטייל

ברחבי אירופה, לפגוש את הסופרים המפורסמים ביותר של היבשת (כגון **דיקנס**, **דיומא**, **באלזאק והיינה**) ולהתארח בבתי מלכים ואצילים. מבחינה זו סיפור חייו דומה לאגדה אותה כתב אודות הברווזון המכוער. הוא הפך לסופר "במשרה מלאה" וכתב מחזות, שירים, רומנים וספרי מסע, אשר זיכו אותו בתהילת עולם עוד בחייו. האנס כריסטיאן אנדרסן מעולם לא הקים משפחה והיה ערירי עד יומו האחרון.

במשך השנים נוצרו תיאוריות שונות ביחס למוצאו של אנדרסן. ההיסטוריון הדני **יאנס יורגנסן** טען, שאנדרסן היה בנו הלא חוקי של מלך דנמרק, **כריסטיאן השמיני**. על פי גירסה אחת אימו הייתה רוזנת, אשר מסרה אותו לאימוץ בינקותו. גירסה אחרת היא, כי אימו הרתה למלך בעקבות מפגש מקרי, והיא נישאה לאביו הסנדלר בהיותה הרה. על פי התיאוריה של יורגנסן, האנס כריסטיאן אנדרסן לא נשכח מעולם על ידי ה"חלונות הגבוהים", ולאורך ילדותו היה מי שפקח עליו עין והשגיח עליו מרחוק. כך מסביר יורגנסן את המלגות השונות בהם זכה אנדרסן, ואת הצלחתו לחדור לחוגי החברה הגבוהה בדנמרק על אף נקודת ההתחלה האומללה של חייו.

הברווזון המכוער

דבר בולים שהונפק בבולגריה לציון 200 שנה להולדתו של אנדרסן

עיקר פרסומו של האנס כריסטיאן אנדרסן הוא כמחבר אגדות. במהלך השנים הוא חיבר לא פחות מ-168 מעשיות, אשר ילדים (וגם מבוגרים) בכל רחבי העולם נהנים מהן עד היום. יצירתו לא מצטיינת בכמות בלבד אלא גם (ובעיקר) באיכות. אנדרסן הוא, ללא ספק, גדול היוצרים של ז'אנר האגדות, ומבחינה ספרותית יצירותיו עולות לעין ערוך על אלו של סופרים אחרים, כגון **האחים גרים**. מי לא שמע על "בגדי המלך החדשים", "הנסיכה והעדשה", "בת הים הקטנה", "מלכת השלג", "חייל הבדיל הקטן" או "הצל"?

מימין לשמאל: בגדי המלך החדשים, הנסיכה והעדשה ובת הים הקטנה

הסביבון והכדורית

מבין 168 האגדות אותן חיבר האנס כריסטיאן אנדרסן בחייו יש אחת הקשורה לנושא האיסוף שלי. הסיפור "הסביבון והכדורית" נקרא גם "הנאהבים", "חתן וכלה" או "החרוט והכדורית". זוהי מעשיה אנתרופומורפית של חפצים דוממים המונפשים

בסיפור תוך הבעת רגשות אנושיים. סוגה ספרותית זו נפוצה במיוחד בסין, שם קיימת מסורת של סיפורים בעלי היבטים כאלה. בשנת 2013 הוחלט בדנמרק להנפיק סדרה בת ארבעה בולים, בה יונצחו ארבע מיצירותיו של אנדרסן, ובהן גם "הסביבון והכדור". בתחרות שנערכה בין המעצבים זכה אזרח סיני בשם *Yuan Yishan*.

הסביבון והכדורית בעיצובו של Yuan Yishan

"הסביבון והכדורית" הינה אגדה על אהבה נכזבת וכאובה של סביבון העשוי מעץ מהגוני לכדורית העשויה מעור משובח. הסביבון מאוהב בכדורית ומציע לה נישואין. היא דוחה אותו בטענה כי היא מאורסת למחצה לדרור. יום אחד לקח הילד הקטן, בעל הצעצועים, את הכדורית והקיפיץ אותה מספר פעמים עד שבאחת מהן קפצה ונעלמה. הסביבון נותר עם אהבתו וגעגועיו אליה, שגברו ככל שחלפו השנים. יום אחד לקחוהו, חידשו את צבעיו והחלו לשחק עמו. הוא קיפיץ, פיזז והופ, קפץ לפח אשפה שהיה בעליית הגג. שם, חמש שנים לאחר שנעלמה, הוא מגלה את הכדורית, שוכבת דהויה ומלוכלכת. היא, שלא זיהתה אותו, שמחה לראות כי מישהו כערכה הגיע, והיא יכולה לדבר עמו. הסביבון לא השיב לה עד שבאו לרוקן את פח האשפה מעליית הגג וחילצוהו משם.

הסביבון והכדורית על חותמת דואר משנת 2004. הדואר הדני מנפיק מידי שנה ב-2 באפריל, יום הולדתו של האנס כריסטיאן אנדרסן, חותמת המראה אחד מסיפוריו.

רבות ממעשיותיו של אנדרסן מבוססות על אירועים אותם חווה בחייו האישיים. יש הסבורים, כי הסיפור "הסביבון והכדורית" מבוסס על אהבתו הראשונה של אנדרסן - **ריבורג וויט** (Voigt), אחותו של חברו לספסל הלימודים באוניברסיטה, **כריסטיאן וויט**. משפחת וויט הייתה משפחת סוחרים עשירה וידועה, ואבי המשפחה היה "האדם העשיר בעיר", כפי שכינה אותו אנדרסן באחד ממכתביו. בעת היכרותם, בשנת 1830, הייתה ריבורג וויט מאורסת לאחר, ודחתה את הצעת הנישואין של אנדרסן. את הסיפור "הסביבון והכדורית" הוא כתב ב-1843, כשלוש עשרה שנה לאחר חיזוריו הכושלים אחר ריבורג וויט, וזאת לאחר שפגש אותה שוב, כשהייתה כבר מטרונית מרושלת בגיל העמידה.

"הסביבון והכדורית" מתקשר גם לסיפור אחר של אנדרסן, "הזמיר". בסיפור זה הוא מכריז בעקיפין על יציאתה של אהבה ישנה (לוויט) וקבלת פניה של אהבה חדשה. הכוונה היא **לג'ני לינד**, זמרת שבדית נודעת שכונתה "הזמיר השבדי". אנדרסן התאהב בזמרת, אך גם היא (כריבורג) לא החזירה לו אהבה. חוקרים גילו כי למרות ההכרזה על אהבה חדשה נותר אנדרסן מאוהב בריבורג וויט גם לאחר שנישאה לאחר. במשך כל חייו הוא נשא עמו את איגרת פרידתה ממנו, עד למותו בגיל שבעים

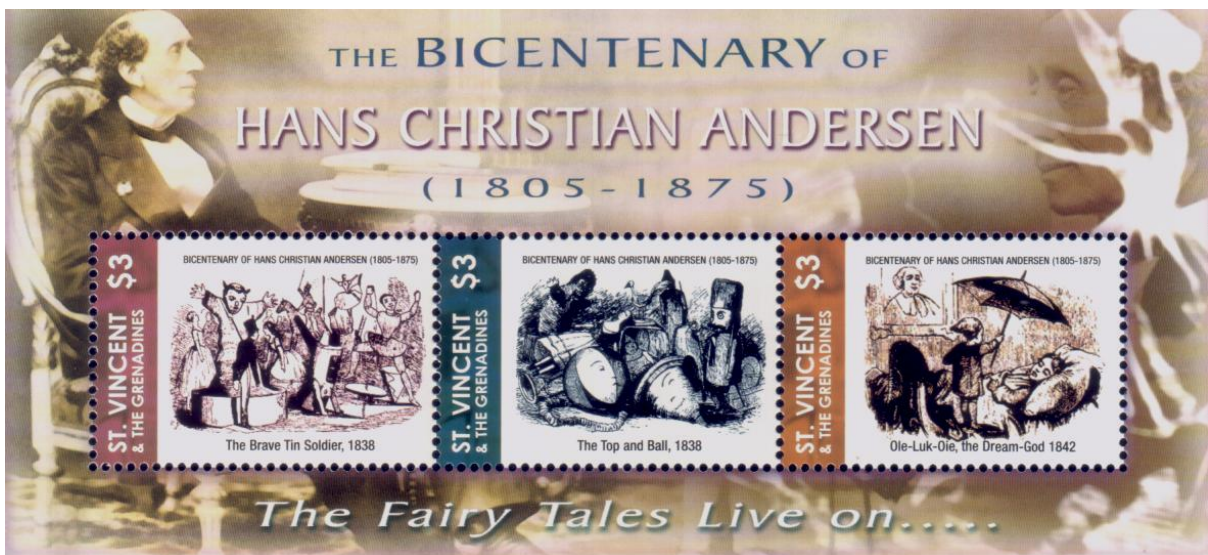

הזמיר

ב-4 אוגוסט 1875. בהתאם לבקשתו בטרם מותו המכתב, שהיה נתון בשקית שענד על צווארו, נשרף מבלי שאיש קרא את תוכנו.

הסביבון

כאספנית סביבונים יש לי, כמובן, עניין מיוחד לא רק בסיפור אלא גם בסביבון עצמו. "מעולם לא היה יפה-תואר כל כך. עתה הרי הוא סביבון זהב!". כך מתאר אנדרסן את עצמו, כסביבון מוזהב עם כבוד ובעל ערך עצמי בחדר המשחקים, בעוד הכדורית, המייצגת את ריבורג, מקומטת עכשיו כמו תפוח ישן לאחר ש"היה מוטל כמה שנים במרזב וכולו ספוג מים".

גליונית ובה איורים לשלוש מאגדות אנדרסן. הבול במרכז מציג את הסביבון והכדורית. האיורים הם של וילהלם פדרסן משנת 1850. פדרסן היה הראשון שאייר את מעשיותיו של אנדרסן.

מקריאת הסיפור, יקשה על ילד ישראלי בן ימינו להבין באיזה סביבון מדובר. אין מדובר בסביבון בעל ארבע הפאות, המוכר לנו מחג החנוכה. רמזים על סוג הסביבון מפוזרים לאורך המעשייה. בקצה הסביבון תקוע מסמר נחושת. "הלואי יצליפו עלי בשוט...". אומר הסביבון ובכך מסייע לנו להבין כי מדובר בסביבון שוט, המוכר ברחבי העולם.

בישראל שיחקו בסוג כזה של סביבון, לפחות בשנות ה-30 של המאה העשרים. נראה כי הובא לכאן על ידי הבריטים, אך נעלם בהדרגה מהנוף המקומי.

כך משחקים בסביבון שוט

שני החלקים של סביבון שוט. חותמת דואר טורקית.

סביבון השוט מורכב מגוף סיבוב בצורת חרוט ושוט, העשויים שניהם מעץ. לקצה של המקל מחובר שרוך

העשוי מרצועת עור או חוט בנאים, אותו כורכים סביב הסביבון הדומה לפורפרה. את קצה השרוך קושרים לאמה של יד אחת. משליכים את הפורפרה ארצה בחוזקה בעוד השרוך הקשור לאמת היד מושך אותה מנגד וגורם לה לנחות ולהסתובב על הקרקע. השוט משמש להאצת סיבוב הסביבון. כשהסיבוב מואט, מצליף השחקן בשוט ומגביר מחדש את מהירות הסיבוב שלו.

הנקודה היהודית

בימי ילדותו באודנסה למד אנדרסן בבית ספר יהודי, והתחבר עם ילדים יהודיים שקיבלוהו באהדה, שכן גם הם ידעו מהם לעג רדיפות. באחרית ימיו הכיר אנדרסן את בני משפחות הנריקס ומלכיור שהיו אנשי תרבות ותמכו בו בכספים. במיוחד היה קרוב לזרותיאה מלכיור, אשת חברה ורעייתו של הבנקאי היהודי, מוריץ מלכיור. הוא נהג להתארח בבית הקיט של משפחת מלכיור בארזונד (Øresund), שם גם נפטר ב-4 באוגוסט 1875.

אחד התרגומים הראשונים של אגדות אנדרסן לעברית נעשה על ידי דוד פרישמן שכתב בהקדמה ב-1896: "אנדרסן הוא אחד המשוררים היותר גדולים אשר היו לעולמים. רוח דמיון עז עם רעיונות נעלים עם שפה נפלאה, חזיונות נמרצים עם תמימות ילדים בו נשקו... הוא מדבר בסגנון ילדים, והנה הילדים קוראים ומשתעשעים בו – והגדולים קוראים ומבינים אותו". מתרגמים נוספים של כתבי אנדרסן היו בנימין טנא, ח.נ. ביאליק, נתן אלתרמן, אהרון אמיר, יהודה גור, אביגדור המאירי, דב קמחי ועוד.

גיליון של תוויות סינדרלה לכבוד חג המולד מדנמרק, הכולל 50 תוויות המוקדשות ל-50 יצירות משל האנס כריסטיאן אנדרסן. למעלה משמאל: הגדלה של התווית המוקדשת ל"סיבובן והכדורית".

רחל ברלב אספנית סביבונים, פורפרות וג'יירוסקופים. באוסף האקלקטי שלה נמצאים גם בולים ופריטי דואר, ספרים וחומרי אספנות אחרים, שיש בהם אזכור על סביבונים. לתגובות: rachelea@zahav.net.il